

الله الرحمن الرحيم

۱۰۲۰۶۵

۱۲۰۱۸۶۵۷۰۱۲

رس

دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم

دانشکده تفسیر و معارف قرآن کریم

موضوع:

استهزاء از منظر قرآن کریم

کارشناسی ارشد رشته تفسیر قرآن مجید

استاد راهنما:

حجة الاسلام والمسلمین دکتر عبدالرضا زاهدی

استاد مشاور:

حجة الاسلام والمسلمین دکتر حسین علوی مهر

دانشجو:

محمدرضا خسرویپور

۱۳۸۸ / ۳ / ۲۲

(اسفندماه ۱۳۸۷)

هر گونه بهره برداری اعم از چاپ، نشر و تکثیر این پایان نامه ممنوع و منوط به اجازه کتبی از دانشکده تفسیر و معارف قرآن کریم می باشد.

۱۱۳۹۳۹

انعامات در آن عملی برین
شسته در آن

دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم
دانشکده تفسیر و معارف قرآن کریم

موضوع :

استهزاء از منظر قرآن کریم

کارشناسی ارشد رشته تفسیر قرآن مجید

استاد راهنما :

حجة الاسلام والمسلمین دکتر عبدالرضا زاهدی

استاد مشاور :

حجة الاسلام والمسلمین دکتر حسین علوی مهر

دانشجو:

محمدرضا خسرویپور

(اسفندماه ۱۳۸۷)

جامعة العلوم و المعارف القرآن الكريم

كلية التفسير و المعارف القرآن الكريم

موضوع الرسالة:

الاستهزاء

فى رأى القرآن الكريم

رسالة ماجستير

الاستاذ المشرف:

الدكتور عبد الرضا زاهدى

الاستاذ المستشار:

الدكتور حسين علوى مهر

المحقق:

محمد رضا خسروپور

صفر ١٤٣٠

تقدیم به:

ساحت مقدس پیامبر عظیم الشان اسلام حضرت ختمی مرتبت محمد مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم و پیروان راستین آن حضرت باد.

و تقدیم به پدر و مادر عزیزم که در تمام این سالها غمخوار و یاور من بوده‌اند و تمام موفقیت‌هایم را مرهون فداکاریهای آنها هستم.

و نیز تقدیم به برادران و خواهران عزیزم که زحمات زیادی در این سالها برایم متقبل شدند بخصوص آقایان، عباس خسرویپور و نبی خسرویپور، و در دانه‌ی زندگی‌اش آقا پارسا.

و نیز از خانم عزیزم که در این مدت همراه و یاور من بوده‌اند.

در پایان این اثر ناقابل را تقدیم می‌کنم به روح پرفتوح دو شهید بزرگوار

جناب آقای حاج امین خسرویپور و معلم دلسوز پرپر شده جناب آقای محمد سعید خسرویپور.

تشکر:

من لم يشكر المخلوق لم يشكر الخالق

بر خود لازم می‌داند که از زحمات استاد عزیزم جناب آقای دکتر عبدالرضا زاهدی که با زحمات بی‌گیر و مشفقانه این جانب را یاری فرموده‌اند و راهنمایی‌های لازم را جهت اصلاح این پژوهش نمودند تشکر و قدر دانی نمایم و همچنین از آقای دکتر حسین علوی مهر که به عنوان مشاور قبول زحمت فرموده‌اند تشکر می‌نمایم و نیز از کلیه دوستانی که در این راه من را یاری نموده‌اند تشکر و قدر دانی می‌نمایم به خصوص از آقایان:

سید محمد حسینی، سید محمدرضا موسوی شلحه، عبدالحسین شورچه، حجت الله کمال

نوش آبادی، شعیب رشیدی، ذبیح الله سهرابی و حسین پوران .

چکیده

قرآن کریم، استهزاء را به عنوان یک بحث اخلاقی مطرح نموده و آیات فراوانی را به آن اختصاص داده است؛ تا از ناآرامی، و رشد فساد و بی بندوباری در سطح جامعه جلوگیری نماید، و به عوامل این عمل زشت پرداخته، که عواملی چون جهل، خودبرتربینی، گناه و ... در این کار دخالت دارند. این عمل را منحصر به یک قوم یا قبیله ای نمی داند؛ بلکه در طول تاریخ به کرات شاهد چنین عملی از سوی اقوام گذشته، همچون قوم نوح، قوم فرعون، قوم یهود، مشرکان و ... بوده ایم؛ به طوری که کار آنها منحصر در استهزاء یکدیگر نبوده، بلکه خدا، پیغمبر، و ارکان دین را مورد هدف قرار داده اند؛ تا به خواسته های نامشروع خود برسند، غافل از اینکه خداوند برای مرتکبین به این عمل زشت عواقب ناگواری چون هلاکت، غفلت و سرگردانی و ... در دنیا در نظر گرفته و در آخرت نیز مشمول رحمت الهی واقع نشده و آتش سوزان جهنم آنها را در بر می گیرد.

جالب اینکه این عمل چنان زشت و نکوهیده است که خود خداوند به یاری مؤمنان آمده و در روز قیامت، استهزاگران را به خاطر این عمل قبیح که در دنیا مرتکب آن شده اند تمسخر و استهزاء می کند. در دنیا نیز راهکارهایی همچون بی اعتنائی، ترک هم نشینی و ... را برای مقابله با استهزاگران مطرح می نماید؛ تا مؤمنان در مقابل آنها سرافکنده و خار نشوند.

کلید واژه ها : استهزاء، سخر، لمن، همز، ضحک

فهرست مطالب

۱	..... مقدمه
۳	..... کلیات
۴	..... ۱- بیان مسأله
۴	..... ۲- علت انتخاب موضوع
۵	..... ۳- سابقه پژوهش
۵	..... ۴- سؤال اصلی پژوهش
۵	..... ۵- سؤالات فرعی پژوهش
۶	..... ۶- فرضیه های پژوهش
۷	..... ۷- پیش فرضهای پژوهش
۷	..... ۸- اهداف پژوهش
۷	..... ۹- روش تحقیق
۸	..... ۱۰- مشکلات پژوهش
۹	..... فصل اول : مفهوم شناسی
۱۰	..... استهزاء در لغت
۱۲	..... استهزاء در اصطلاح
۱۳	..... مزاح
۱۳	..... تفاوت میان استهزاء و مزاح
۱۳	..... کلمات متشابه استهزاء
۱۴	..... ۱- سخریه
۱۶	..... تفاوت سخریه و استهزاء
۱۷	..... ۲- ضحک
۱۷	..... ۳- حقر
۱۸	..... ۴- شتم

۱۹	..... ۵- لمز و همز
۲۱	..... تفاوت لمز و همز
۲۴	..... فصل دوم : انواع استهزاء
۲۵	..... الف _ استهزاء ممدوح
۲۶	..... ۱- استهزاء خداوند نسبت به منافقان
۳۲	..... ۲- استهزاء خداوند نسبت به مشرکان
۳۴	..... ۳- استهزاء خداوند نسبت به عالمان
۳۷	..... ۴- استهزاء خداوند نسبت به دوزخیان
۳۹	..... ۵- استهزاء مؤمنان نسبت به کفار
۴۰	..... ب _ استهزاء مذموم
۴۱	..... فصل سوم : عوامل و انگیزه های استهزاء
۴۳	..... الف _ عوامل سیاسی
۴۳	..... ۱- انکار و استهزاء خداوند سبحان
۴۸	..... ۲- انکار معاد و روز رستاخیز
۵۱	..... ۳- انکار و تکذیب پیامبران
۵۵	..... ب _ عوامل اجتماعی
۵۵	..... ۱- اختلاف طبقاتی
۵۹	..... ۲- دنیا طلبی
۶۱	..... ج _ عوامل اخلاقی
۶۱	..... ۱- جهل
۶۳	..... ۲- خودبرتربینی
۶۵	..... ۳- گناه
۶۷	..... فصل چهارم : شناسایی مستهزئین
۶۸	..... ۱- قوم نوح
۷۱	..... ۲- فرعونیان

۷۳	..... ۳- قوم عاد
۷۴	..... ۴- قوم شعیب
۷۵	..... ۵- اقوام پیشین
۷۷	..... ۶- قوم یهود
۷۹	..... ۷- منافقان
۸۱	..... ۸- کافران
۸۳	..... ۹- مؤمنان
۸۵	..... ۱۰- مشرکان
۸۷	..... فصل پنجم : مصادیق استهزاء
۸۸	..... الف _ استهزاء به خداوند سبحان
۹۳	..... متعلق استهزاء و عقیده امام فخررازی
۹۶	..... ب _ استهزاء به پیامبران
۹۶	..... ۱- تهمت سحر
۱۰۰	..... ۲- تهمت دیوانگی (جن زدگی)
۱۰۲	..... ۳- تهمت فتنه گری و تبهکاری
۱۰۵	..... ۴- تهمت انسان معمولی
۱۰۸	..... ۵- تهمت سفاهت و گمراهی
۱۱۲	..... ج _ استهزاء به ساحت مقدس پیامبر اعظم (ص)
۱۱۳	..... ۱- تهمت دروغگویی
۱۱۶	..... ۲- تهمت جن زدگی (دیوانگی)
۱۱۹	..... ۳- تهمت شاعر بودن
۱۲۲	..... ۴- اشاره های تهمت آمیز
۱۲۴	..... ۵- تقاضاهای عجیب و غریب
۱۲۹	..... ۶- شایسته تر شمردن دیگران
۱۳۰	..... د _ استهزاء به دین

۱۳۵	..... ه _ استهزاء به نماز و اذان مسلمانان
۱۳۸	..... و _ استهزاء به احکام دین
۱۴۲	..... ز _ استهزاء به زکات
۱۴۳	..... ح _ استهزاء و عیب جویی به تقسیم زکات
۱۴۶	..... فصل ششم : آثار و پیامدهای استهزاء
۱۴۷	..... الف _ پیامدهای دنیوی
۱۴۸	..... ۱- غفلت
۱۴۹	..... ۲- سرگردانی
۱۵۱	..... ۳- محرومیت از هدایت
۱۵۵	..... ۴- هلاکت
۱۵۸	..... ۵- رد عذر
۱۶۱	..... ب _ پیامدهای اخروی
۱۶۲	..... ۱- خسران
۱۶۵	..... اوصاف زیانکاران
۱۶۶	..... مذهبی ها بدعمل تر از کافر
۱۶۸	..... ۲- محرومیت از آمرزش
۱۷۲	..... ۳- حسرت در قیامت
۱۷۵	..... ۴- فراموشی خدا
۱۷۸	..... ۵- رد عذر در قیامت
۱۸۰	..... ۶- افتادن در آتش
۱۸۱	..... ۷- خنده سزای خنده
۱۸۴	..... فصل هفتم : روش ها و برخوردها
۱۸۵	..... الف _ روش های استهزاء
۱۸۵	..... اشاره
۱۸۸	..... ۲- تکذیب

۱۹۲	..... ۳- عیبجویی
۱۹۷	..... ۴- لقب گذاری
۲۰۰	..... ۵- کنایه
۲۰۴	..... ب_ روش برخورد با استهزاگران
۲۰۴	..... ۱- بی اعتنایی
۲۰۸	..... ۲- ترک همنشینی
۲۱۴	..... ۳- صبر
۲۱۶	..... ۴- مقابله به مثل
۲۱۹	..... نتیجه گیری
۲۲۱	..... منابع و مأخذ

الحمد لله الذی هدانا لهذا و ما كنا لنهتدی لولا أن هدانا الله

انسان به عنوان موجودی اجتماعی، ذاتاً خواستار خوشبختی و رسیدن به کمال است و برای رسیدن به این هدف خود نیازمند به برنامه های جامعی است که در این مسیر وی را راهنمایی نماید؛ تا به مقصد و جایگاهی که مورد نظر وی است برسد و این خود نیازمند به یک قانون دارد که از همه حیث کامل بوده و در آن نقصی مشاهده نشود. این امر از توانایی قوانین بشری خارج بوده؛ زیرا قانون هایی که بشر بنیان می نهد، نوعاً دارای کم و کاستی های فراوانی بوده؛ برای همین هرچند وقت یکبار تبصره و ماده های جدیدی به آن اضافه می شود؛ پس با این وصف تنها قانونی اعتبار دارد که از ناحیه ی کسی آمده باشد که به تمام احوال وجودی انسان آگاه بوده و خوی خصلت وی را بداند و به تمام جنبه های روحی و روانی وی پرداخته باشد.

در میان کتب بشری و ادیان آسمانی، تنها کتاب قانونی که از جامعیت کامل برخوردار بوده و تمام شرایط رهبری یک جامعه را داراست، قرآن کریم است که از آفت تحریف مصون مانده و برای رسیدن جامعه به خوشبختی و کمال برنامه های منظمی ارائه می دهد. از جمله ی این برنامه ها که در سایر ادیان به ورطه تحریف و فراموشی سپرده شده، حفظ آبروی اشخاص است، و رذائل اخلاقی چون استهزاء و تمسخر که موجب تخریب شخصیت افراد در سطح جامعه شود به شدت نکوهش می نماید، و برای رسیدن به جامعه ای آرام و به دور از هرگونه کینه و نفرت برنامه های جامع و راهکارهای ارزنده ای را ارائه می نماید؛ تا با مهیا کردن محیطی آرام زمینه ی رشد و پیشرفت را برای فرد و جامعه فراهم سازد.

متأسفانه در این میان گروههایی هستند که برای رسیدن به خواسته های خود از هیچ عمل زشتی امتناع نمی ورزند و حتی حاضر به تخریب ارکان دین و ترور شخصیت افراد هستند و مدام آنها را به باد استهزاء و تمسخر می گیرند؛ چنان که بارها شاهد این عمل ناشایست در میان ملت های گذشته و حال بوده و هستیم که چگونه با این روش قصد تحقیر و بی ارزشی مقدرات دینی و اسلامی و... را داشته اند.

این عمل منحصر به کفار نبوده، بلکه در میان مسلمانان نیز به وضوح مشاهده می شود؛ که چگونه از یکدیگر عیبجویی می کنند و با القاب زشت یکدیگر را به باد استهزاء و تمسخر می گیرند. قرآن کریم این عمل را به شدت نکوهش کرده و کسانی را که اقدام به چنین کاری می نمایند به عذاب سختی وعده می دهد. عمل استهزاء در نزد خداوند چنان زشت و مذموم است که علاوه بر عذاب اخروی، عذاب دنیوی نیز برای آن در نظر گرفته است. قرآن مکتب انسان سازی است و برای اصلاح فرد و جامعه تلاش می نماید؛ تا آنها را از دام فساد و بی بندوباری نجات داده و به سوی کمال و خوشبختی رهنمون سازد، به طوری که در دامان خویش کسانی را پرورش داده است که تا آن گاه که انسان بر روی زمین باقی است، آن بزرگان همچون الگویی برای آنها خواهند بود. مردان سترگی از کلام الهی بهره ور شده اند و توانسته اند در سایه سار کلام خداوند و به دور از غوغای جهانیان با خدای خویش خلوت نمایند و نیایشهای عاشقانه خویش را بسرایند و از دل تنگی های خویش در این جهان خاکی سخن بر زبان آورند.

آری! قرآن کتاب رسیدن به جاودانگی و کمال است که هر کسی در این دنیا به اندازه ی توان علمی و معرفتی که دارد از فیوضات آن بهره مند می شود. امید است که از پیروان و رهروان راستین این کتاب الهی باشیم.

کتابیات

بیان مسأله:

یکی از مهمترین موضوعات اجتماعی که قرآن کریم آیات زیادی را به آن اختصاص داده، بحث استهزاء است؛ تا از این طریق حریم حرمت افراد در جامعه حفظ شود و جامعه ای سالم و به دور از هرگونه کینه و نفرت برای افراد آن مهیا سازد، تا افراد در سایه ی این آرامش علاوه بر زندگی روزمره، مراحل رشد و ترقی را طی نمایند. اما متأسفانه عده ای سودجو و فرصت طلب در پی منافع خود مانع از تحقق چنین امری می شوند.

ما در این پایان نامه، با توجه به آیات الهی در پی، اولاً: تشریح عوامل و انگیزه های استهزاء در سالهای اخیر و قرون گذشته در بین اقوام مختلف هستیم تا ثابت کنیم که این کار منحصر به این دوران نبوده، بلکه اقوام پیشین نیز اقدام به تخریب و استهزاء بنیاد اساسی دین، خدا، پیغمبر و غیره نموده اند و برای رسیدن به اهداف شوم خود از هیچ تلاشی کوتاهی نکردند و راههای زیادی را با ذلت و خواری پیمودند؛ اما عاقبت راه به جایی نبردند و در این وادی سرگردان ماندند. ثانیاً: به آثار و پیامدهای استهزاء اشاره خواهیم کرد که این کار عواقب وخیمی در دنیا و هم در آخرت به دنبال خواهد داشت.

ثالثاً: به شیوه های استهزاگران اشاره خواهیم کرد که این افراد در حین انجام چنین عملی چه روش هایی را به کار می برند و قرآن کریم جهت مقابله با آنها چه راهکاری ارائه می نماید. به تبع آن نویسنده سعی می کند به مشکلات جوامع امروزی اشاره کند و راهکارهای لازم را جهت مقابله با آنها ارائه نماید.

علت انتخاب موضوع:

دین مبین اسلام برای حفظ آبروی انسان در عرصه های مختلف اجتماعی اهمیت زیادی قائل است و از رذائل اخلاقی که موجب تعدی و تجاوز به حریم افراد شود، به شدت نکوهش می کند. یکی از مهمترین رذائل اخلاقی که دامنگیر جامعه در قرن حاضر شده، تخریب شخصیت افراد به خصوص مقدسات اسلامی بوده که از سیل فزاینده ای برخوردار بوده است. قرآن کریم به

عنوان مهمترین منبع دین اسلام، به این رذائل اخلاقی و آثار زیانبار آن بر جامعه پرداخته است. این موضوع از آن جهت اهمیت ویژه‌ای نسبت به مباحث دیگر قرآن در عصر حاضر دارد که:

قرآن آیات زیادی را به این بحث اختصاص داده، اما در منابع و آثار گذشتگان نسبت به این موضوع کم توجهی شده است. دیگر اینکه در سال‌های اخیر سیل استهزاء به مقدسات اسلامی، به خصوص ترور شخصیت پیامبر عظیم الشان اسلام (ص) از رشد فزاینده‌ای برخوردار بوده است و اقدامات لازم آن طور که شایسته است در این راه صورت نگرفته است. لازم است قدم‌های ارزنده‌ای برای مبارزه با این رذیلت اخلاقی برداشته شود و مردم را عواقب وخیمی که این عمل زشت به دنبال دارد آگاه نمایند.

سابقه پژوهش:

از آنجایی که تا به حال، متأسفانه کتاب مستقلی درباره‌ی استهزاء به نگارش درنیامده است، از این رو نمی‌توان سابقه‌ی پژوهش را در این مورد مشخص کرد. فقط در کتاب‌های تفسیری ذیل آیات مربوطه و در کتاب‌های اخلاقی به صورت پراکنده اشارات کوتاهی به این بحث شده است.

سؤال اصلی پژوهش:

عوامل روی آوری به استهزاء و پیامدهای ناگوار آن از منظر قرآن چگونه است؟

سؤالات فرعی پژوهش:

- ۱- چه چیزی در تقسیم‌بندی استهزاء به دو نوع ممدوح و مذموم دخالت دارد؟
- ۲- عوامل و انگیزه‌های استهزاء به چیزهایی می‌تواند باشد؟
- ۳- چه افرادی در زمره استهزاگران هستند؟
- ۴- استهزاگران چه چیزهایی را مورد تمسخر قرار می‌دهند؟
- ۵- استهزاء چه عواقبی به دنبال دارد؟
- ۶- استهزاگران در مسخره کردن دیگران از چه روش‌هایی استفاده می‌کردند؟
- ۷- چه روش‌هایی را می‌توان در مقابله با استهزاء به کار گرفت؟

فرضیه های پژوهش:

فرضیه اصلی: در قرآن کریم استهزاء اجتماعی (انسانها به یکدیگر) مری مذموم شمرده شده و نیز عوامل و پیامدهای آن در آیات مطرح گردیده است.

فرضیه های فرعی:

- ۱- چون قرآن کریم هنگام معرفی استهزاء انسانها به یکدیگر آنان را نکوهش می نماید و استهزاء خداوند را نکوهش نمی کند، مبنای کار این تقسیم بندی قرار گرفته است.
- ۲- در قرآن کریم، عوامل سیاسی (قدرت طلبی)، عوامل اجتماعی: اختلاف طبقاتی، دنیا طلبی، و عوامل اخلاقی: جهل، خودبرتربینی و... به عنوان عوامل و انگیزه های استهزاء معرفی شده اند.
- ۳- در قرآن کریم، قوم نوح، فرعون، یهود و... از استهزاء کنندگان شمرده شده اند.
- ۴- استهزاگران به خدا، پیغمبر، و دین استهزاء نموده اند که قرآن کریم مصادیق آن را مطرح نموده است.
- ۵- قرآن کریم برای مستهزئین عواقب ناگوار دنیوی و اخروی در نظر گرفته است.
- ۶- استهزاگران از روش های اشاره، تکذیب، کنایه و... برای مسخره کردن و حقیر شمردن دیگران استفاده می کردند.
- ۷- برای مقابله با استهزاگران، قرآن کریم روش هایی همچون ترک همنشینی، مقابله به مثل و... را مطرح می نماید.

پیش فرضهای پژوهش:

قرآن کریم به عنوان کتابی که از جانب خداوند یگانه نزول یافته و تحریف نشده و از جامعیت کامل برخوردار بوده و به تمام جنبه های وجودی انسان و یک جامعه سالم پرداخته است، ما نیازمند جهت اصلاح خود و جامعه از دستورات آن بهره بجوئیم.

اهداف پژوهش:

۱- پرداختن به جنبه های مثبت و منفی استهزاء.

۲- جواب به سؤالات مطرح شده در این باره.

روش تحقیق:

الف _ روش گردآوری اطلاعات:

روش گردآوری اطلاعات به شیوه ی کتابخانه ای است. به این صورت که در مرحله ی اول با مراجعه به کتابخانه ها و بررسی کتاب هایی که به دسته بندی آیات قرآنی پرداخته بودند، مانند: معجم المفهرس محمد فؤاد عبدالباقی، دانشنامه ی قرآن خرمشاهی، فرهنگ قرآن هاشمی رفسنجانی، فرهنگ نامه ی موضوعی قرآن کریم دکتر احمد خاتمی و خود قرآن کریم و... و نیز کتب اخلاقی که به این موضوع پرداخته بودند، فهرست مطالب به کمک استاد راهنما بعد از چند مرتبه نقد از طرف ایشان، به فهرست و دسته بندی واحدی رسیدیم، در نهایت کار مطالعه و تحقیق درباره ی آیات شروع شد.

ب _ روش تحلیل اطلاعات:

با استفاده از کتب موجود و بعد از جمع آوری و فیش برداری مطالب و دسته بندی آنها و بعد از چند بار مطالعه ی مکرر و تجزیه و تحلیل آنها متن موجود آماده شده و به رشته ی تحریر درآمد.

معمولاً روش تحلیل در این گونه پژوهش ها، توصیفی_ تحلیلی است. به این صورت که ابتدا

آیات را ذکر کرده و با استفاده از کتب تفسیری فریقین و کتب اخلاقی و غیره به شرح و بسط

موضوع پرداخته ایم. نگارنده سعی نموده از رأی و نظر شخصی خود در تفسیر آیات خودداری نماید و هنگام ارجاع به یک مطلب سعی نموده از چند کتب مختلف استفاده نماید و هر جا اختلافی مشاهده نماید، پس از ذکر اختلاف آراء مفسرین، قول قوی را ذکر نماید. هر چند که موضوع بحث ما در دایره ی آیات خلاصه می شود؛ اما نقش حدیث را نیز نمی توان در این وادی نادیده گرفت، بنابراین در ذیل آیاتی که مفسران از احادیث و شأن نزولی استفاده کرده اند بهره برده ایم؛ تا ره گشای کار ما در این مسیر باشد. البته اگر در مورد آیه ای چند شأن نزول مختلف ذکر شده باشد، سعی نموده ایم همه ی آنها را ذکر کرده و شأن نزول قوی را در آخر با توجه به دلیل و مدرک قوی ارائه نمائیم.

مشکلات پژوهش:

در این پژوهش از نظر منبع به علت دسترسی نگارنده به کتابخانه های غنی قم و نرم افزارهای جامع التفاسیر و گنجینه روایات نور و... با محدودیت مواجه نبوده، تنها مشکلی که در این راستا به آن برخورد کرده، نبودن کتاب و یا کتاب های مستقلی که در این مورد به نگارش درآمده باشند.